

ปัญหาการตีความ “การล้มล้างการปกครอง”
โดยศาลรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย*

The Problem of The Interpretation of
“Overthrow of The Democratic Regime”
by The Constitutional Court of The Kingdom of Thailand

ชวกร ลัญจนเสถียรชัย**

Chawakorn Lanchanasatianchai***

บทความนี้
Received
24 กันยายน 2568
Revised
5 พฤศจิกายน 2568
Accepted
25 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการตีความ “การล้มล้างการปกครอง” โดยศาลรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ในช่วง พ.ศ.2549-2567 ด้วยการวิจัยเอกสาร คือ การวิเคราะห์คำสั่งและคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ จำนวน 10 ฉบับ จัดเป็นกลุ่มคดี 4 ประเภท ได้แก่ 1) คดีที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตของพรรคการเมืองและกระบวนการการเลือกตั้ง 2) คดีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหรือการชุมนุม 3) คดีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขกฎหมายหรือการกระทำทางนิติบัญญัติ และ 4) คดีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ข้อค้นพบคือ ในกลุ่มคดีแต่ละประเภท ศาลรัฐธรรมนูญมีการตีความถ้อยคำดังกล่าวที่แตกต่างกันออกไป คำวินิจฉัยในกลุ่มคดีแต่ละประเภทยังไม่มีบรรทัดฐานที่ชัดเจนแน่นอน และขาดความสอดคล้องกับหลักการทางสากล ทำให้เกิดช่องโหว่ในการใช้ศาลรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นกลไกทางการเมือง มากกว่าการเป็นองค์กรผู้ทำหน้าที่พิทักษ์คุณค่าพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

คำสำคัญ: ศาลรัฐธรรมนูญ ไทย, กฎหมาย-การตีความ, การบริหารงานยุติธรรมไทย, การล้มล้างการปกครอง

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศาลรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกับการตัดสินเรื่องการล้มล้างการปกครอง (๒๕๔๙-๒๕๖๗)”

** นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*** M.A. Candidate, Department of Government, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

Abstract

This article aims to examine the problem of the interpretation of “Overthrow of the Democratic Regime” by the Constitutional Court of the Kingdom of Thailand from 2006 to 2024. The research is conducted through an analysis of ten decisions of the Constitutional Court, which are classified into four types of cases: (1) cases related to corruption involving political parties and the electoral process; (2) cases related to social movements or assemblies; (3) cases related to amendments to laws or legislative acts; and (4) cases related to the monarchy. The findings indicate that, across these categories, the Constitutional Court interprets the term differently, and that no clear or definite interpretative standard exists. Moreover, these interpretations are inconsistent with the universally recognized definition of threats to democracy. This inconsistency creates loopholes that enable the Constitutional Court to be used as a political mechanism rather than as an institution that protects the fundamental values of the democratic regime with the King as Head of State.

Keywords: Constitutional Court of the Kingdom of Thailand, interpretation of laws, justice administration, overthrow of the democratic regime

บทนำ

หลักการสำคัญประการหนึ่งประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย คือ การส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยมีรัฐธรรมนูญทำหน้าที่เป็นหลักประกันในการรับรอง ค้ำครอง และส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและเจตนารมณ์เหล่านั้น เพื่อนำไปสู่การสร้างความเป็นเอกภาพและอุดช่องว่างระหว่างชนชั้นในสังคม การใช้สิทธิเสรีภาพของประชาชนนั้นสามารถกระทำได้อย่างเต็มที่ ตราบเท่าที่ไม่เป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ และไม่เป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ในทางกลับกันหากมีกรณีของการใช้สิทธิเสรีภาพอันเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ หรือเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นเกิดขึ้นแล้ว การใช้สิทธิเสรีภาพในกรณีเช่นนั้นอาจถูกจำกัดลงได้ด้วยอำนาจรัฐหรือมาตรการทางกฎหมาย หนึ่งในนั้นคือกรณีของการใช้สิทธิเสรีภาพเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือเป็นที่รับรู้กันในชื่อ “คดีล้มล้างการปกครอง” ด้วยเหตุว่าการกระทำดังกล่าวถือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐโดยตรง

นับแต่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองใน พ.ศ.2549 เป็นต้นมา ศาลรัฐธรรมนูญได้ตีความถ้อยคำดังกล่าวนี้อย่างกว้างขวางและคลุมเครือจนเกิดปัญหาในการพิจารณาวินิจฉัยคดี บทความนี้จึงสนใจศึกษาบรรทัดฐาน หรือแนวทางการตีความคำว่า “การล้มล้างการปกครอง” ของศาลรัฐธรรมนูญ ด้วยเหตุว่านับแต่ช่วงวิกฤตการณ์ทางการเมืองไทยตั้งแต่ พ.ศ.2549 เป็นต้นมา ศาลรัฐธรรมนูญถูกใช้เป็นกลไกหรือเครื่องมือหนึ่งเพื่อการกำจัดกลุ่มที่เห็นว่าเป็นปฏิปักษ์ทางการเมือง โดยข้อกล่าวหาหนึ่งที่ใช้คือ การล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือกระทำการโดยทุจริตเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยไม่เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ หากแต่การตีความของศาลรัฐธรรมนูญกลับยังไม่มี ความชัดเจนแน่นอนว่า สุดท้ายแล้วการกระทำในลักษณะใดหรือต้องมียอดประกอบอย่างใดจึงจะถูกวินิจฉัยให้เป็น “การล้มล้างการปกครอง” ตามหลักการในทางสากล

อีกทั้งการศึกษาในครั้งนี้ จะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นกลาง ความสอดคล้องกับหลักการสากล บรรทัดฐานการพิจารณาวินิจฉัยคดีของศาลรัฐธรรมนูญ รวมถึงผลกระทบต่อการเมืองไทยของคำวินิจฉัยในคดีการล้มล้างการปกครองแต่ละฉบับได้อย่างน่าสนใจ

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาแนวคิด การตีความ ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญในการพิจารณาวินิจฉัยคดีความในความผิดฐานล้มล้างการปกครอง รวมไปถึงเพื่อศึกษาความเหมือน ความแตกต่างของคำวินิจฉัยในความผิดฐานล้มล้างการปกครอง เพื่อให้คำวินิจฉัยในอนาคตมีความเป็นกลาง มีบรรทัดฐานที่ชัดเจนแน่นอน สอดคล้องกับ

หลักการสากล และเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการใช้อำนาจฝ่ายตุลาการ โดยเฉพาะศาลรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นกลไกหรือเครื่องมือในการกำจัดฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง

วรรณกรรมวิเคราะห์

การพิจารณาวิญญัตติล้มล้างการปกครองนั้น บางกรณีศาลให้เหตุผลในคำวินิจฉัยว่าการกระทำในคำร้องดังกล่าวถือเป็นภัยคุกคามต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แต่ในบางกรณีศาลให้เหตุผลว่าการกระทำนั้นยังไม่ถือเป็นภัยคุกคาม จึงไม่เป็นการล้มล้างการปกครอง ดังนั้น แนวคิดแรกที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ คือ **แนวคิดว่าด้วยภัยคุกคาม (Types of Threats)** ของ Samuel Issacharoff (2015) ที่อธิบายถึงลักษณะของภัยคุกคามอันจะนำไปสู่การบ่อนทำลายระบอบประชาธิปไตย โดยแนวคิดดังกล่าวได้จำแนกภัยคุกคามออกเป็น 3 กรณีหลัก ดังนี้

กรณีแรก คือ พรรคการเมืองที่มีความเกี่ยวข้อง หรือให้การสนับสนุนกลุ่มก่อการร้าย หรือกลุ่มก่อการจลาจลที่มีฐานอยู่ทั้งในและต่างประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้กระทบกระเทือนกับเอกราชหรืออธิปไตยของรัฐ เช่น ประเทศฟินแลนด์ ที่ต้องเผชิญกับความท้าทายในการต่อต้านระบอบประชาธิปไตยถึง 2 ครั้ง คือ การต่อต้านจากกลุ่มขบวนการคอมมิวนิสต์ภายใต้การสนับสนุนของสหภาพโซเวียต ในช่วงสงครามโลกครั้งที่หนึ่งต่อเนื่องถึงช่วงสงครามกลางเมือง และการต่อต้านจากกลุ่มหัวรุนแรงคอมมิวนิสต์ที่พัฒนาเป็นพรรคแรงงานสังคมนิยมฟินแลนด์ แต่ลงท้ายแล้วพรรคกลับใช้การควบคุมสมัชชาสันติภาพแรงงาน (Suomen Ammattijärjestö: SAJ) เพื่อการนัดหมายให้กลุ่มแรงงานหยุดงานและก่อความวุ่นวายในรัฐสภา ในครั้งนั้นศาลฟินแลนด์ต้องตัดสินให้ยุบพรรคลงในปี 1923 และพิพากษาให้ลงโทษสมาชิกพรรคในฐานความผิดของการก่อกบฏหรือการทรยศต่อชาติ ส่งผลให้มีการจับกุมนักเคลื่อนไหวฝ่ายคอมมิวนิสต์เป็นจำนวนมาก

กรณีที่สอง คือ พรรคการเมืองที่สนับสนุนการแบ่งแยกดินแดน เหยียดชาติพันธุ์ รวมทั้งแนวคิดสุดโต่งทางศาสนา หรือมีจุดยืนทางการเมืองที่ต่อต้านความเป็นเอกภาพ บูรณภาพของประเทศจนส่งผลให้รัฐบาลกลางสูญเสียการควบคุมดินแดนส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือไม่สามารถปกครองกลุ่มชนกลุ่มน้อยได้ เนื่องจากมีพรรคการเมืองที่มีแนวคิดสนับสนุนการแบ่งแยกดินแดน นั่นก็เป็นการพิสูจน์ให้เห็นชัดเจนว่าเป็นภัยคุกคามต่อเสถียรภาพของประเทศโดยรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายในประเทศที่ระบอบประชาธิปไตยเพิ่งเกิดขึ้นใหม่ เช่น พรรคแรงงานเคอร์ติสในประเทศตุรกี และ

กรณีสุดท้าย คือ พรรคการเมืองที่มีแนวคิดทำลายค่านิยมหรือหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย เช่น การยุบพรรค Batasuna ในสเปน ที่ ฌอร์จ เดซ สรโซฆิต (2554) อธิบายเพิ่มเติมว่า

เป็นผลมาจากการที่พรรคให้การสนับสนุนกลุ่มแบ่งแยกดินแดนเพื่อมาตุภูมิและอิสรภาพแห่งชนชาติบาสก์ (Euskadi Ta Askatasuna; ETA) อยู่เบื้องหลัง เป็นต้น

จากแนวคิดของ Issacharoff ข้างต้น ยังสามารถนำมาปรับใช้กับกรณีของการกระทำที่เกิดขึ้นจากบุคคล หรือกลุ่มบุคคลซึ่งมิได้สังกัดพรรคการเมือง (Non-Party Actor) ได้เช่นกัน กล่าวคือ หากพิจารณาเฉพาะในประเด็น “ลักษณะของการกระทำ” ที่จะถูกวินิจฉัยว่าเป็นภัยคุกคามต่อระบอบประชาธิปไตย หรือเป็นการล้มล้างการปกครองนั้นพบว่า ต้องเป็นการกระทำ (Action) ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย (Unlawful) และ/หรือมีการใช้ความรุนแรง (Violence) อันจะส่งผลกระทบต่อเอกราช อธิปไตย หรือความมั่นคงในการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐได้

ทั้งนี้ ในบริบทของประเทศไทยก็ได้มีแนวคิดที่จะพิทักษ์หลักการพื้นฐานของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยด้วยการบัญญัติ “สิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญ” ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่ฉบับพุทธศักราช 2540 เรื่อยมาจนถึงฉบับปัจจุบัน ประกอบกับศาลรัฐธรรมนูญก็ได้พิจารณาวินิจฉัยความผิดดังกล่าวจากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเช่นกัน การศึกษาในครั้งนีจึงพิจารณาฐานการตีความจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเป็นหลัก พบว่า มีบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องดังนี้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 63

บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ มิได้

ในกรณีที่บุคคลหรือพรรคการเมืองใดกระทำการตามวรรคหนึ่ง ผู้รู้เห็นการกระทำดังกล่าวย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องให้อัยการสูงสุดตรวจสอบข้อเท็จจริงและยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้เลิกการกระทำดังกล่าว แต่ทั้งนี้ ไม่กระทบกระเทือนการดำเนินคดีอาญาต่อผู้กระทำการดังกล่าว

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้พรรคการเมืองใดเลิกกระทำการตามวรรคสอง ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบพรรคการเมืองดังกล่าวได้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 68

บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ มิได้

ในกรณีที่บุคคลหรือพรรคการเมืองใดกระทำการตามวรรคหนึ่ง ผู้ทราบการกระทำดังกล่าวย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องให้อัยการสูงสุดตรวจสอบข้อเท็จจริง และยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้เลิกการกระทำดังกล่าว แต่ทั้งนี้ ไม่กระทบกระเทือนการดำเนินคดีอาญาต่อผู้กระทำการดังกล่าว

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้พรรคการเมืองใดเลิกกระทำการตามวรรคสอง ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบพรรคการเมืองดังกล่าวได้

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองตามวรรคสาม ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคการเมืองและกรรมการบริหารของพรรคการเมืองที่ถูกยุบในขณะที่กระทำความผิดตามวรรคหนึ่งเป็นระยะเวลาห้าปีนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งดังกล่าว

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน มาตรา 49

บุคคลจะใช้สิทธิหรือเสรีภาพเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมิได้

ผู้ใดทราบว่ามีกระทำการตามวรรคหนึ่ง ย่อมมีสิทธิร้องต่ออัยการสูงสุดเพื่อร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้เลิกการกระทำดังกล่าวได้

ในกรณีที่อัยการสูงสุดมีคำสั่งไม่รับดำเนินการตามที่ร้องขอ หรือไม่ดำเนินการภายในสิบห้าวัน นับแต่วันที่ได้รับคำร้องขอ ผู้ร้องขอจะยื่นคำร้องโดยตรงต่อศาลรัฐธรรมนูญก็ได้

การดำเนินการตามมาตรานี้ไม่กระทบต่อการดำเนินคดีอาญาต่อผู้กระทำการตามวรรคหนึ่ง

จากบทบัญญัติที่ยกมาข้างต้นจะพบว่า เจตนารมณ์ในการบัญญัติมาตราดังกล่าวขึ้นมาก็เพื่อป้องกันการล้มล้างการปกครองในรูปแบบของการรัฐประหาร ทว่าสิ่งที่ต่างออกไปคือ ในฉบับพุทธศักราช 2550 ได้เน้นความสำคัญไปที่ความผิดกรณีของการทุจริตการเลือกตั้ง และยังมีการให้อำนาจศาลรัฐธรรมนูญเพิ่มขึ้นโดยการสามารถเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งได้ หากมีการยุบพรรคการเมืองเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตที่ควรแก่การศึกษาต่อว่า เพราะเหตุใด บทบัญญัติในมาตรา 49 ของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ไม่มีการให้อำนาจดังกล่าว และยังมีการตัดทอนถ้อยคำให้สั้นลงมากเมื่อเทียบกับบทบัญญัติเดียวกัน ในฉบับพุทธศักราช 2540 และ 2550 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การตัดข้อความ “หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ” ซึ่งเป็นองค์ประกอบความผิดหนึ่งของการล้มล้างการปกครองออกไป ความแตกต่างในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้จะส่งผลอย่างมากต่อการพิจารณาคดีที่พรรคการเมืองถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำการทุจริตด้วยการแสวงหาอำนาจโดยวิธีการที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ดังจะได้อธิบายต่อไป

อย่างไรก็ดี พบว่าการกำหนดโทษของการยุบพรรคการเมืองนั้นไม่ได้สลายหายไป เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เป็นการนำไปบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พุทธศักราช 2560 มาตรา 94 แทน และยิ่งไปกว่านั้น ระยะเวลาของการยุบพรรคและเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของคณะกรรมการบริหารพรรคที่ถูกยุบ ยังสูงกว่าระยะเวลา

ที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช 2550 อีกด้วยกล่าวคือ มีการเพิ่มระยะเวลาเพิกถอนสิทธิจาก 5 ปี เป็น 10 ปี

นอกจากนี้ การพิจารณาวินิจฉัยคดีล้มล้างการปกครองของศาลรัฐธรรมนูญไทยยังถูกผูกโยงเข้ากับ **แนวคิดด้วยตุลาการภิวัตน์ (Judicialization of Politics, Judicial Activism)** ซึ่งกล่าวถึงบทบาทและเขตอำนาจที่เพิ่มขึ้นของศาลรัฐธรรมนูญไทยในการกำหนดแนวปฏิบัติและการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองผ่านการพิจารณาวินิจฉัยคดีความที่ส่งผลกระทบต่อบริบททางการเมืองและระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขด้วย

โดยตุลาการภิวัตน์ในบริบทของ Judicialization of Politics นั้น Luis Roberto Barroso (2019) ให้คำอธิบายว่า หมายถึงการที่รัฐธรรมนูญหรือโครงสร้างทางการเมืองของชาติใดๆ ออกแบบให้มีหน่วยงานอื่นนอกเหนือจากฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารเข้ามาทำหน้าที่ในการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ ระงับข้อพิพาททางการเมือง การปกป้องสิทธิเสรีภาพประชาชน ตลอดจนการชี้ขาดเรื่องหลักการพื้นฐานทางประชาธิปไตย ซึ่งจะพบว่าตุลาการภิวัตน์ในบริบทนี้ได้เกิดขึ้นเมื่อคราวปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดิน และการจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช 2540 จุดนี้เองที่ทำให้ฝ่ายตุลาการมีโอกาสเข้ามาแทรกแซงการทำงานของฝ่ายการเมืองได้

ส่วนตุลาการภิวัตน์ในบริบทของ Judicial Activism หมายถึงการที่ผู้พิพากษา หรือตุลาการศาลมีความเชื่อว่าองค์กรตุลาการต้องใช้หรือตีความกฎหมายอย่างกว้างขวาง กว้างขวางกว่าบรรทัดฐานหรือขอบเขตที่เป็นอยู่หรือที่เคยเป็น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการเมือง หรือสังคม ตัวอย่างเช่น การพิจารณาวินิจฉัยคดีของศาลเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิเสรีภาพของพลเมืองของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น ในบริบทของประเทศไทย ตุลาการภิวัตน์ในบริบทที่สองนี้จะเริ่มปรากฏตั้งแต่ช่วง พ.ศ.2549 เป็นต้นมา กล่าวคือ ในการพิจารณาวินิจฉัยคดีการเมือง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญเริ่มมีการตีความกฎหมายออกไปอย่างกว้างขวาง ไม่มีขอบเขต ไม่มีบรรทัดฐานที่ชัดเจนแน่นอน ส่งผลให้คำวินิจฉัยนั้นมีปัญหาทั้งในทางเนื้อหาและหลักการ (Barroso, 2019)

ระเบียบวิธีวิจัย

ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก โดยศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ รัฐธรรมนูญ กฎหมาย คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ ตลอดจนเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการ และ

สถาบันพระปกเกล้า

วิทยานิพนธ์ และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนา (Descriptive) โดยมีคำสั่ง และคำวินิจฉัยกลางของศาลรัฐธรรมนูญและคณะกรรมการรัฐธรรมนูญที่ใช้เป็นกรณีศึกษาจำนวน 10 ฉบับ ซึ่งเลือกจากคดีที่มีฐานความผิดตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 63 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 68 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 49 ดังนี้

1. คำวินิจฉัยคณะกรรมการรัฐธรรมนูญที่ 3-5/2550 เรื่อง อัยการสูงสุดขอให้มีคำสั่งยุบพรรคพัฒนาชาติไทย พรรคแผ่นดินไทย และพรรคไทยรักไทย
2. คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551 เรื่อง อัยการสูงสุดขอให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคพลังประชาชน
3. คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 15/2553 เรื่อง นายทะเบียนพรรคการเมืองขอให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคประชาธิปัตย์
4. คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 18-22/2555 เรื่อง คำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 68
5. คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 15-18/2556 เรื่อง คำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 68
6. คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2557 เรื่อง คำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 68
7. คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 3/2562 เรื่อง คณะกรรมการการเลือกตั้งขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยเพื่อมีคำสั่งยุบพรรคไทยรักษาชาติ
8. คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 1/2563 เรื่อง คำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 49
9. คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 19/2564 เรื่อง คำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 49
1. คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 3/2567 เรื่อง คำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 49

ผลการวิจัย

จากการศึกษาคำสั่งและคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและคณะกรรมการรัฐธรรมนูญ ทั้ง 10 ฉบับข้างต้น หากพิจารณาตามเงื่อนไขของแนวคิดภัยคุกคามต่อระบอบประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นจากกลุ่ม

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหรือจากพรรคการเมืองของ Samuel Issacharoff ที่มีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ 1) ต้องพิสูจน์จนทราบได้ว่าการกระทำนั้นมีความเกี่ยวข้อง หรือเป็นการให้ความร่วมมือกับกลุ่มก่อการร้าย หรือกลุ่มก่อการจลาจลที่มีฐานที่มั่นอยู่ทั้งในและต่างประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไม่สันติเพื่อให้กระทบกระเทือนกับเอกราช หรืออธิปไตยของรัฐ 2) ต้องพิสูจน์จนทราบได้ว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำโดยไม่ใช้สันติวิธี เพื่อจุดประสงค์ในการแบ่งแยกดินแดน ชาติพันธุ์ ศาสนา หรือมีจุดยืนทางการเมืองที่ต่อต้านความเป็นเอกภาพบูรณภาพของประเทศ หรือ 3) ต้องพิสูจน์จนทราบได้ว่าพรรคการเมืองหรือกลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวนั้นมีแนวคิดทำหายค่านิยมหรือหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย เช่น การให้การสนับสนุนกลุ่มก่อการร้ายในรูปแบบของการช่วยเหลือในทางทรัพย์สิน ฯลฯ เป็นต้น จะพบว่า คดีล้มล้างการปกครองที่เกิดขึ้นในประเทศไทยนั้นยังไม่มีความเข้าข่าย หรือยังไม่มีลักษณะตามองค์ประกอบที่ Issacharoff ได้ระบุไว้แม้แต่ข้อเดียว

ในทางกลับกัน คำวินิจฉัยในคดีล้มล้างการปกครองโดยศาลรัฐธรรมนูญนั้น ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากกระบวนการตุลาการภิวัตน์ในบริบทของ Judicial Activism โดยพิจารณาได้จากความไม่ชัดเจนแน่นอนของการอธิบายแนวคิดหรือหลักการทางรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ของคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งหลักการและแนวคิดที่ว่า ก็ล้วนแต่ปรากฏอยู่ในส่วนของการให้เหตุผลในคำวินิจฉัยแต่ละคดีของศาลรัฐธรรมนูญเอง กล่าวคือ ในบางคดีถึงแม้จะเป็นความผิดอันเกิดขึ้นจากการกระทำโดยผิดกฎหมายของบุคคล คณะบุคคล หรือกลุ่มพรรคการเมือง ศาลรัฐธรรมนูญก็ไม่ได้วินิจฉัยให้การกระทำนั้นเป็นการล้มล้างการปกครอง หากแต่ในบางคดี เป็นการแสดงออกด้วยการใช้สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญของบุคคล ถึงแม้จะยังไม่มีผลก่อให้เกิดการลุกขึ้นมา แต่หากประเด็นที่บุคคลได้แสดงความคิดเห็นนั้นเป็นประเด็นละเอียดอ่อน ที่เห็นได้ชัดคือประเด็นเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ในทัศนะของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ก็จะถือว่าเข้าข่ายเป็นการกระทำที่เป็นการล้มล้างการปกครองแล้วโดยทันที

จากคำสั่งและคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ยกมาเป็นกรณีศึกษานั้น ผู้วิจัยสามารถจัดหมวดหมู่ของคดีได้ทั้งหมด 4 ประเภท ได้แก่ 1) คดีที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตของพรรคการเมืองและกระบวนการเลือกตั้ง 2) คดีที่เกี่ยวข้องกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม หรือการชุมนุม 3) คดีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขกฎหมายหรือการกระทำทางนิติบัญญัติ และ 4) คดีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยผู้วิจัยจะขอแยกอธิบายสรุปเป็นรายหมวดหมู่ ดังนี้

กลุ่มคดีประเภทแรก คือ คดีที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตของพรรคการเมืองและกระบวนการเลือกตั้ง ผู้วิจัยพบว่า ใน คำวินิจฉัยคณะตุลาการรัฐธรรมนูญที่ 3-5/2550 ซึ่งเป็นกรณีแรกที่เกิดขึ้น

หลังการรัฐประหาร พ.ศ.2549 คือ กรณีการยุบพรรคพรรคพัฒนาชาติไทย พรรคแผ่นดินไทย และพรรคไทยรักไทย เนื่องจากการพบว่าพรรคไทยรักไทยให้เงินสนับสนุนพรรคการเมืองอีก 2 พรรคดังกล่าวในการส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อหลีกเลี่ยงกรณีผู้สมัครเพียงคนเดียวและผู้สมัครนั้นได้คะแนนน้อยกว่าร้อยละ 20 ของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตนั้นๆ รวมถึงมีการปลอมแปลงเอกสารสำคัญที่ใช้ประกอบการสมัครรับเลือกตั้งอื่นๆ ด้วย ทั้งนี้ มีปัญหาที่ควรพิจารณาคือ ศาลรัฐธรรมนูญให้เหตุผลในคำวินิจฉัยว่า การที่ผู้ถูกร้องที่ 1 (พรรคไทยรักไทย) เข้าแทรกแซงบิณฑ์กระบวนการเลือกตั้งโดยสร้างภาพให้เห็นว่ามีการแข่งขันกันตามระบอบประชาธิปไตย ทั้งที่โดยเนื้อแท้มิได้เป็นเช่นนั้น ส่งผลให้ระบอบประชาธิปไตยต้องสั่นคลอนไม่มั่นคง ทำให้ผู้รู้ข้อเท็จจริงเสื่อมศรัทธาต่อระบอบการเมือง การกระทำของพรรคไทยรักไทยจึงเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ ขัดต่อกฎหมาย ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน พฤติการณ์ของพรรคไทยรักไทยทำให้เห็นได้ว่า พรรคไม่อาจดำรงความเป็นพรรคการเมืองที่จะสร้างสรรค์และจรรโลงความชอบธรรมทางการเมืองแก่ระบอบการปกครองของประเทศโดยรวมได้อีกต่อไป จึงเป็นเหตุผลอันสมควรที่จะวินิจฉัยให้ยุบพรรคไทยรักไทย (คำวินิจฉัยคณะตุลาการรัฐธรรมนูญที่ 3-5/2550, 2550)

อนึ่ง เข้มทอง ต้นสกุลรุ่งเรือง (2565) ให้ทัศนะไว้ว่าภายหลังการรัฐประหาร คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขได้ยุบศาลรัฐธรรมนูญเดิม และตั้งคณะตุลาการรัฐธรรมนูญขึ้นมาคณะหนึ่ง โดยการจัดตั้งนี้เข้าใจเป็นอื่นไม่ได้นอกจากเพื่อวินิจฉัยคดีพรรคไทยรักไทยโดยเฉพาะ

นอกจากนั้น ยังมีข้อสังเกตว่าในประกาศคณะปฏิรูปการปกครองฯ ฉบับที่ 27 ข้อ 3 ที่ว่า “ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญหรือองค์กรอื่นที่ทำหน้าที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองใดเพราะเหตุกระทำการต้องห้ามตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของกรรมการบริหารพรรคการเมืองนั้นมิกำหนดห้าปีนับแต่วันที่คำสั่งให้ยุบพรรคการเมือง” (ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ 27, 2549) แต่ก็ไม่ได้มีการระบุว่าให้ใช้การลงโทษนี้กับคดีที่เกิดการยื่นคำร้องไปก่อนหน้านี้แล้วหรือไม่ อย่างไร

หากแต่ถ้าพิจารณาตามหลักการทางกฎหมายที่ว่า “ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ หากไม่มีกฎหมายบัญญัติ” (No crime, No punishment, Without law) แล้ว ก็ควรจะตีความว่าโทษตามประกาศคณะปฏิรูปการปกครองฉบับดังกล่าวนี้ ต้องใช้ลงกับความผิดหรือคดีที่เกิดขึ้นหลังจากประกาศฉบับดังกล่าวมีผลใช้บังคับ และหลักการดังกล่าวนี้ใช้กับกฎหมายที่มีผลในเชิงเป็นโทษทุกรูปแบบ ไม่เพียงเฉพาะแค่กฎหมายอาญา แต่เนื่องจากความไม่ชัดเจนในประกาศฉบับดังกล่าว จึงทำให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญอาศัยช่องโหว่

ในการตีความว่า หลักการห้ามใช้กฎหมายย้อนหลัง จำกัดอยู่เพียงขอบเขตของกฎหมายอาญานั้น และต่อมาคณะตุลาการได้ให้เหตุผลในคำวินิจฉัยว่า การให้การเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง “มิใช่โทษทางอาญา” เป็นเพียงมาตรการทางกฎหมายเพื่อดำเนินการกับพรรคการเมืองที่กระทำการต้องห้ามตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 เพื่อไม่ให้มีโอกาที่จะกระทำการอันเป็นการก่อให้เกิดความเสียหายซ้ำอีกในช่วงระยะเวลาหนึ่ง....ดังนั้น “ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ 27 ข้อ 3 จึงมีผลใช้บังคับย้อนหลังแก่การกระทำอันเป็นเหตุยุบพรรคในคดีนี้ได้” (คำวินิจฉัยคณะตุลาการรัฐธรรมนูญที่ 3-5/2550, 2550) จนทำให้มีคณะกรรมการบริหารพรรคไทยรักไทยโดนลงโทษทั้งสิ้นถึง 111 คน (เพิ่มทอง ต้นสกุลรุ่งเรือง, 2565) จึงเป็นการพิจารณาวินิจฉัยลงโทษโดยขัดกับหลักการพื้นฐานทางกฎหมายเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาในอีกมุมหนึ่ง คณะตุลาการรัฐธรรมนูญอาจไม่ได้อาศัยคำสั่งคณะปฏิรูปการปกครองฯ ฉบับนี้ในการตีความคดีล้มล้างการปกครอง เว้นแต่จะใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงเพื่อประกอบเรื่องแรงจูงใจทางการเมืองสำหรับข้อสันนิษฐานเรื่องตุลาการภิวัตน์ ด้วยเหตุว่าหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองฯ ได้ให้ข้อมูลว่าการลงโทษยุบพรรคไทยรักไทยและตัดสิทธิทางการเมืองของกรรมการบริหารพรรคทั้งหมดทั้งสิ้นเป็นเวลา 5 ปีนั้น เป็นไปเพื่อ “สลายเครือข่ายกลุ่มอำนาจเก่าให้สูญพันธุ์” ตามแผนบันได 4 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 รัฐประหาร ผลักดันนายทักษิณให้ออกนอกประเทศ ต่อด้วยขั้นที่ 2 คือ ยึดทรัพย์เพื่อตัดกำลังเงิน และดำเนินคดีต่อต้านนายกรัฐมนตรีผู้นี้เพื่อไม่ให้กลับมาเล่นการเมือง ขั้นที่ 3 ยุบพรรคไทยรักไทย เพื่อตัดกำลังคนและสลายองค์กร รอรับนักการเมืองเปลี่ยนชั่ว และขั้นที่ 4 คือ ร่างรัฐธรรมนูญใหม่ เลือกลงใหม่เพื่อให้ได้รัฐบาลจากการเลือกตั้ง ที่เป็นฝ่ายคณะรัฐประหาร (มติชนสุดสัปดาห์, 2566) ก็ยิ่งเป็นการตอกย้ำให้คิดเห็นเป็นอย่างอื่นไม่ได้ว่า มาตรการในการยุบพรรคการเมืองนั้นถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อกำจัดศัตรูทางการเมืองมากกว่าที่จะเป็นการธำรงรักษาคุณค่าพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย ข้ำร้ายการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือกำจัดศัตรูทางการเมืองนี้เอง เป็นหนึ่งในสาเหตุที่ทำให้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะจากฝ่ายที่ได้รับผลอันเป็นโทษจากคำวินิจฉัย ทั้งยังทำให้สังคมเกิดความเคลือบแคลงสงสัยในความสุจริตและเที่ยงธรรมของศาลรัฐธรรมนูญ และบรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องในการยื่นคำร้องยุบพรรคทั้งหลาย เป็นการบั่นทอนความเชื่อมั่นที่สังคมไทยมีต่อระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมของประเทศได้อีกประการหนึ่งด้วย (ณรงค์เดช สุโรษิต, 2554)

ส่วนในคำวินิจฉัยที่ 20/2551 และ 15/2553 ล้วนแต่มีข้อกล่าวหาอย่างเดียวกันคือ พรรคการเมืองหรือตัวแทนของพรรคการเมืองได้มีการให้ หรือรับผลประโยชน์อื่นใดที่สามารถคำนวณเป็นเงินได้ โดยเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่คำวินิจฉัยที่ปรากฏออกมานั้นกลับมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ

ในคดีของพรรคพลังประชาชน ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยให้เป็นการล้มล้างการปกครองหรือเป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจการปกครองโดยวิธีการที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ และเป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนกฎหมายพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งฯ เนื่องจากมีข้อเท็จจริงปรากฏว่า นายยงยุทธ ดิยะไพรัช ได้กระทำการซื้อเสียงเลือกตั้ง ทำให้กระบวนการเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม อันเป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ อีกทั้งก่อนหน้าที่จะมีการพิจารณาวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้มีการพิพากษามาก่อนหน้านั้นแล้ว ว่าเป็นการกระทำ ความผิดต่อกระบวนการการเลือกตั้งจริง (กองผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา, 2551) ฉะนั้นจึงทำให้ศาลรัฐธรรมนูญไม่สามารถพิจารณาวินิจฉัยให้ขัดหรือแย้งกับคำพิพากษาของศาลฎีกาได้

หากแต่ในคดีของพรรคประชาธิปัตย์ศาลกลับไม่ได้วินิจฉัยเช่นนั้น จากคำวินิจฉัยจะพบว่าศาลรัฐธรรมนูญไม่ได้ให้คำอธิบายว่าพรรคประชาธิปัตย์ได้กระทำความผิดหรือใช้เงินอุดหนุนไปอย่างไม่ถูกต้องจริงหรือไม่ แต่ศาลยกเอาประเด็นเรื่องกระบวนการยื่นคำร้องไม่ได้กระทำใน 15 วันมาเป็นเหตุผลหลัก ประกอบคำวินิจฉัย จึงทำให้การยื่นคำร้องไม่ชอบด้วยกฎหมาย ทั้งที่ในข้อกล่าวหาปรากฏว่าพรรคประชาธิปัตย์ได้รับเงินผลประโยชน์จากบริษัทเอกชน โดยอ้างว่าเป็นค่ากิจกรรมการโฆษณาประชาสัมพันธ์ และมีข้อกล่าวหาว่าพรรคใช้เงินอุดหนุนที่ได้รับจากสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งไปอย่างไม่ถูกต้อง แต่ศาลเลือกที่จะพิจารณาจากกระบวนการก่อนการยื่นคำร้องเป็นหลัก หากแต่ในทางตรงกันข้าม ก็ปรากฏกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยโดยละเอียด “กระบวนการอันบกพร่องที่ปรากฏชัด” แต่เลือกที่จะพิจารณาในส่วนของเนื้อหาแห่งคดีเพียงอย่างเดียว เช่น กรณีการยุบพรรคก้าวไกล ที่ปรากฏความบกพร่องในขั้นไต่สวนของคณะกรรมการการเลือกตั้ง แต่ศาลก็ให้เหตุผลว่า ความบกพร่องดังกล่าวไม่น่าหนักในการที่ทำให้ความเห็นของการยุบพรรคนั้นเสียไป เป็นต้น

ทั้งนี้ ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าทั้งสองพรรคที่ยกมาเป็นกรณีศึกษาอยู่บนข้อเท็จจริงเมืองคนละฝ่าย กล่าวคือ พรรคพลังประชาชนนั้นเป็นตัวแทนของ “ระบอบทักษิณ” ซึ่งในเวลานั้นกลุ่มการเมืองฝ่ายอนุรักษนิยมต้องการที่จะกำจัดให้พ้นไปจากระบอบการเมือง ส่วนพรรคประชาธิปัตย์นั้นเป็นตัวแทนของกลุ่มอำนาจเดิมหรือฝ่ายอนุรักษนิยม ผู้วิจัยจึงคิดเห็นว่า การพิจารณาวินิจฉัยคดีของศาลรัฐธรรมนูญอาจไม่ได้ตั้งอยู่บนแนวคิดทฤษฎีเรื่องภัยคุกคามต่อระบอบประชาธิปไตยของ Samuel Issacharoff หากแต่เป็นผลพวงของแนวคิดตุลาการภิวัตน์ที่ทำให้ศาลสามารถเลือกที่จะตีความกฎหมายอย่างไม่มีขอบเขต หรือศาลมีแนวโน้มที่จะเลือกพิจารณาวินิจฉัยเพื่อให้ผลของคดีออกมาตามที่ตนต้องการ ซึ่งก็คือการรักษาอำนาจของกลุ่มการเมืองฝ่ายอนุรักษนิยมและกำจัดกลุ่มการเมืองที่เป็นทายาทหรือเป็นเครือข่ายของระบอบทักษิณให้หมดไป

กลุ่มคดีประเภทที่สอง คือ คดีที่เกี่ยวข้องกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหรือการชุมนุม

ผู้วิจัยพบว่า การชุมนุมของกลุ่ม กปปส. และการชุมนุมของกลุ่มคณะราษฎร 2563 อาจมีปัจจัยบางประการที่ทำให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าการกระทำของกลุ่มหนึ่งเป็นการล้มล้างการปกครอง แต่การกระทำของกลุ่มหนึ่งไปถือเป็นการล้มล้างการปกครอง กล่าวคือ ในคำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2557 ที่เป็นการยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญในช่วงท้ายของการชุมนุม ก่อนการเกิดรัฐประหารเพียง 5 เดือน การชุมนุมของกลุ่ม กปปส. นั้นเป็นการชุมนุมเพื่อขับไล่รัฐบาลอดีตนายกรัฐมนตรียิ่งลักษณ์ ซึ่งเป็นน้องสาวและเป็นตัวแทนของอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ประกอบกับความไม่มั่นใจว่าหากรัฐบาลตราพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมได้สำเร็จ อำนาจทางการเมืองของระบอบทักษิณจะกลับมาหรือไม่ ในครั้งนั้นถึงแม้จะมีเหตุการณ์ความรุนแรงจนมีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตจำนวนมาก และยังมีการปิดสถานที่ราชการจนเจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถเข้าทำงานตามปกติได้ และระหว่างการยื่นคำร้องดังกล่าว ยังเป็นช่วงเวลาที่มีมวลชนจัดการชุมนุมใหญ่ โดยแกนนำประกาศการดำเนินยุทธศาสตร์ “ชัตดาวน์กรุงเทพ” โดยมีการการกระจายผู้ชุมนุมไปตั้งเวทีพร้อมปิดถนนย่านแยกราชประสงค์ 7 แยกคือ แยกราชประสงค์ แยกปทุมวัน ราชประสงค์ โอโศกมนตรี ศาลาแดง ห้าแยกลาดพร้าว อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ และแจ้งวัฒนะ (กองบรรณาธิการไทยรัฐ, 2566)

ประจักษ์ ก้องกีรติ (Kongkirati, 2016) อธิบายว่า นับแต่กลุ่ม กปปส. เริ่มชัตดาวน์กรุงเทพฯ สถานการณ์ก็ยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น เช่น เกิดเหตุระเบิดขึ้นหลายครั้ง จนรัฐบาลต้องประกาศใช้ พ.ร.ก. ฉุกเฉิน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และก่อนหน้าวันเลือกตั้ง นายสุเทพได้ประกาศบนเวทีการชุมนุมว่า ผู้ชุมนุมควรไปประท้วงที่หน่วยเลือกตั้งทุกแห่ง เพื่อพยายาม “ปฏิรูป” ประเทศก่อนการเลือกตั้ง จากนั้นผู้ชุมนุมได้รวมตัวเพื่อปิดล้อมหน่วยเลือกตั้งสำคัญในกรุงเทพฯ ส่งผลให้เจ้าหน้าที่ไม่สามารถดำเนินการในเขตเลือกตั้งเกือบทั้งหมดได้ และตลอดทั้งสัปดาห์นั้นก็ยังคงเกิดความรุนแรงขึ้นในอีกหลายแห่ง ทั้งการขัดขวางการเลือกตั้ง และการใช้อาวุธทำร้ายฝ่ายผู้เห็นต่าง ส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บหลายราย แต่ศาลรัฐธรรมนูญก็ให้เหตุผลว่าการชุมนุมในครั้งนั้นเป็นการใช้สิทธิเสรีภาพในการชุมนุมโดยชอบ ไม่ถือเป็นการล้มล้างการปกครอง ทั้งนี้ ในช่วงเวลาก่อนหน้าและภายหลังที่จะมีคำสั่งฉบับดังกล่าว ได้มีการยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาการกระทำกรณีการชุมนุมของกลุ่ม กปปส. ว่าเป็นการล้มล้างการปกครองอีกหลายครั้ง แต่ศาลรัฐธรรมนูญก็ให้เหตุผลไว้เหมือนกันทุกฉบับว่า การกระทำดังกล่าวถือเป็นการใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางการเมืองโดยชอบ ไม่ใช่การล้มล้างการปกครองแต่อย่างใด ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่าการกระทำของกลุ่ม กปปส. ไม่เคยถูกศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยให้เป็นการล้มล้างการปกครองเลย โปรดดู คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 5/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 7/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 8/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 9/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 10/2557, คำสั่ง

ศาลรัฐธรรมนูญที่ 11/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 15/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 16/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 21/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 23/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 33/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 45/2557 และ คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 50/2557 ซึ่งหากเทียบข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น กับการให้เหตุผลของศาลรัฐธรรมนูญจะพบว่ามีความขัดแย้งกันอยู่มาก

มีข้อสังเกตเพิ่มเติมประการหนึ่งว่า หากพิจารณาถ้อยความในกลุ่มคำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ไม่รับคำร้องกรณีการชุมนุมของกลุ่ม กปปส. ไว้พิจารณาวินิจฉัยนั้น จะพบว่าคำสั่งทุกฉบับมีลักษณะที่เหมือนคำวินิจฉัยไปในตัว เนื่องจากตุลาการศาลรัฐธรรมนูญได้พิจารณาไปที่ลักษณะการกระทำนั้นเรียบร้อยแล้ว ไม่ใช่การสั่งว่าจะรับหรือไม่รับคำร้องนั้นไว้พิจารณาวินิจฉัยเพียงอย่างเดียว นอกจากนั้นแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญยังให้ความเห็นต่อไปในคำสั่งกลุ่มนี้ด้วยว่า หากเห็นว่าผิดกฎหมายอาญาก็ให้ไปดำเนินการในทางอาญาเอาเอง โดยที่ศาลก็ไม่ได้พิจารณาว่าการกระทำผิดอาญาอาจจะเป็นเรื่องเดียวกับการล้มล้างการปกครอง ซึ่งก็เป็นความผิดทางอาญาเช่นกัน แต่ในหลายกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญอ้างว่า «หลักเกณฑ์» ในการชั่งน้ำหนักคดีลักษณะนี้ (รวมถึงคดีการเมืองอื่น) จะต้องใช้หลักการที่อ่อนกว่ากฎหมายอาญา เพราะไม่ใช่การพิพากษาลงโทษ แต่เป็นการวินิจฉัยเพื่อห้ามมิให้กระทำการ หรือเพื่อป้องกันการใช้อำนาจหรืออยู่ในอำนาจที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญเท่านั้น

ในทางตรงกันข้าม การชุมนุมของคณะราษฎร 2563 ที่แม้จะไม่ได้เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงเหมือนกรณีข้างต้น แต่การชุมนุมในครั้งนี้ได้สร้างปรากฏการณ์หรือขยายเขตแดนของการปราศรัยการชุมนุมออกไปเป็นการชุมนุมที่มีเนื้อหาหลักในการกล่าวถึงโครงสร้างของสถาบันพระมหากษัตริย์และพระราชอำนาจอื่นๆ ซึ่งเป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งของประเทศ และไม่เคยปรากฏมาก่อนในเหตุการณ์การชุมนุมทางการเมืองไทย ศาลรัฐธรรมนูญจึงมองว่า การชุมนุมที่สร้างความกระหึ่มกระเทือนให้กับสถาบันทางจารีตประเพณีของประเทศดังนี้ ไม่สามารถยอมรับว่าเป็นการชุมนุมโดยสงบได้ และการก้าวล่วงไปถึงพระราชอำนาจไม่ว่าจะในทางใดก็ตาม ในทัศนะของศาลรัฐธรรมนูญมองว่าเป็นการดูหมิ่น ให้อำนาจ และมีเจตนาที่ไม่ดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ “ทั้งพฤติการณ์และเหตุการณ์ต่อเนื่องหลังการชุมนุม แสดงให้เห็นมูลเหตุจูงใจว่ามีเจตนาซ่อนเร้นเพื่อล้มล้างการปกครอง ไม่ใช่เป็นการปฏิรูป...หากยังให้มีการกระทำต่อไป ย่อมไม่ไกลเกินเหตุที่จะนำไปสู่การล้มล้างการปกครอง” จึงวินิจฉัยให้การชุมนุมของกลุ่มคณะราษฎร 2563 เป็นการกระทำที่**อาจนำไปสู่การล้มล้างการปกครอง** (คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 19/2564, 2564)

มีข้อสังเกตว่า ในคดีดังกล่าว ศาลรัฐธรรมนูญไม่ได้พิจารณาในประเด็นที่ว่า การชุมนุมในครั้งนี้ไม่ได้เป็นการใช้วิธีการผิดกฎหมาย ไม่มีการใช้อาวุธหรือความรุนแรง จะสามารถวินิจฉัยให้เป็นการล้มล้างการปกครองได้หรือไม่ อย่างไร และข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ คำวินิจฉัยฉบับนี้จะสร้าง

ความสับสนต่อความรับรู้เกี่ยวกับโครงสร้างการปกครองหรือไม่ เพราะถ้าย้อนกลับไปพิจารณาการให้เหตุผลในคำวินิจฉัยที่ 18-22/2555 ศาลรัฐธรรมนูญให้คำอธิบายว่าอำนาจอธิปไตยหรืออำนาจสูงสุดในการปกครองเป็นของประชาชน ทว่าในคำวินิจฉัยฉบับนี้ศาลกลับให้คำอธิบายว่าอำนาจการปกครองนั้นเป็นของพระมหากษัตริย์ ซึ่งความขัดแย้งกันของการให้เหตุผลในคำวินิจฉัย ก็ยังทำให้สังคมนำคำตอบไม่ได้ว่าที่ที่สุดแล้วอำนาจอธิปไตยเป็นของใคร และศาลต้องการพิทักษ์คุณค่าในด้านใดไว้มากกว่ากัน ระหว่าง “ระบอบประชาธิปไตย” หรือ “การมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” จุดนี้เองที่เป็นปัญหาของศาลรัฐธรรมนูญที่ยังไม่มีความสม่ำเสมอในการพิจารณาวินิจฉัยคดี

อีกจุดหนึ่งที่ควรพิจารณา คือ การที่ศาลยกเอาหลักการเรื่องเสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ อันเป็นคำขวัญของสาธารณรัฐฝรั่งเศสมาประกอบเข้าการกระทำของทั้ง 3 บุคคล เห็นว่าการกระทำของผู้ถูกร้องทั้ง 3 คนเป็นการใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และล้าหลังเพียงการแสดงข้อคิดเห็นก็ไม่ขัดต่อหลักการดังกล่าว อีกทั้งศาลเองก็ให้คำตอบในคำวินิจฉัยไม่ได้ในประเด็นที่ว่า “ใช้สิทธิเสรีภาพโดยไม่รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ละเมิดผู้อื่นด้วยการด่าทอ รบกวณพื้นที่ส่วนตัว ยุยงปลุกปั่น ฯลฯ” คำถามคือการกระทำในจุดใดที่มีลักษณะดังกล่าว และขัดต่อหลักการที่ศาลยกมาอย่างไร จุดนี้เห็นว่ายังไม่มีคำตอบชัดเจน สมเหตุสมผล และยังรับฟังไม่ได้ ทั้งยังจะเป็นการทำให้ดุลยภาพระหว่าง “ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย” และ “การมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ต้องเสียไปอีกด้วย

กลุ่มคดีประเภทที่สาม คือ คดีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขกฎหมายหรือการกระทำทางนิติบัญญัติ ซึ่งกลุ่มคดีประเภทนี้หากพิจารณาแล้วจะพบว่าไม่สามารถเข้าข่ายของการล้มล้างการปกครองได้เลย ด้วยเหตุว่าเป็นการกระทำตามวิถีทางในการปกครองแบบประชาธิปไตย หากแต่ศาลรัฐธรรมนูญก็สามารถเข้ามามีบทบาทในการตรวจสอบการกระทำและสามารถวินิจฉัยให้เป็นหรือไม่เป็นการล้มล้างการปกครองได้ โดยหากการแก้ไขกฎหมายฉบับใดๆ เป็นการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายโดยทั่วไป ดังเช่นในกรณีของพรรคเพื่อไทยที่มุ่งจะแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญถึง 3 ครั้ง โดยครั้งแรกเป็นการยื่นแก้ไขตามมาตรา 291 มีผลให้เป็นการยกเลิกรัฐธรรมนูญทั้งฉบับ (คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 18-22/2555, 2555) ครั้งที่สองว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา โดยหากแก้ไขเพิ่มเติมแล้วจะทำให้วุฒิสภาต้องมีที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงเช่นเดียวกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อีกทั้งบุคคลที่เป็นบุพการี คู่สมรส หรือบุตรของผู้ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองสามารถสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาได้ รวมถึงสมาชิกวุฒิสภาสามารถดำรงตำแหน่งติดต่อกันได้เกินหนึ่งวาระ (คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 15-18/2556, 2556) และการยื่นญัตติแก้ไขครั้งที่สาม เป็นการแก้ไขในประเด็นของการที่ฝ่ายบริหารสามารถทำหนังสือสัญญาที่มีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขต หรือเขตพื้นที่นอกอาณาเขต

สถาบันพระปกเกล้า

ซึ่งประเทศไทยมีสิทธิอธิปไตย หรือมีเขตอำนาจตามหนังสือสัญญาหรือตามกฎหมายระหว่างประเทศได้ โดยไม่ต้องขอความเห็นชอบจากรัฐสภา (คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 1/2557, 2557) กรณีของพรรคเพื่อไทย ทั้งสามครั้งข้างต้น ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยให้เพียงแต่ว่า เนื้อหาภายหลังการแก้ไขจะเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ดั้งเดิมของรัฐธรรมนูญ จึงเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย แต่ยังไม่ร้ายแรงจนถึงขนาดที่จะวินิจฉัยให้เป็นการล้มล้างการปกครองแต่อย่างใด เพราะไม่มีข้อเท็จจริงเพียงพอ หากแต่มีข้อสังเกตเพิ่มเติมในด้านการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญคือ ศาลได้เข้ามาชี้แนะในประเด็นของการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญว่า เนื่องจากในคราวร่างรัฐธรรมนูญฉบับเดิมนั้นผ่านการทำประชามติซึ่งถือเป็นความยินยอมพร้อมใจของประชาชนมาก่อน ในการแก้ไขครั้งนี้ก็ควรที่จะทำประชามติเพื่อหยั่งเสียงประชาชนก่อนการแก้ไขเพิ่มเติมเช่นเดียวกัน ซึ่งการชี้แนะในประเด็นของการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญดังกล่าวถือเป็น การกระทำนอกอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญ ทำให้ศาลรัฐธรรมนูญสามารถใช้ดุลพินิจในการเข้าไปพิจารณาคดีอื่นๆ ได้อีก

ต่างกับกับกรณีของพรรคก้าวไกลที่ยื่นญัตติขอแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ซึ่งมีสถานะทางกฎหมายเทียบเท่าพระราชบัญญัติฉบับหนึ่ง ในทางหลักการก็ดูเหมือนจะเป็นการดำเนินการตามขั้นตอนอย่างถูกต้อง ไม่มีเจตนามุ่งหมายให้เป็นการล้มล้างการปกครองแต่อย่างใด แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายดังกล่าวของพรรคก้าวไกลนั้น มีเนื้อหาและสาระสำคัญที่ย่อมส่งผลกระทบต่อสถาบันพระมหากษัตริย์โดยตรง ซึ่งเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อนและมีความขัดแย้งรุนแรงมาตั้งแต่กรณีของการชุมนุมของคณะราษฎร 2563 แล้ว ทำให้ศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยไว้ในทางเดียวกันว่า การแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาที่มีผลกระทบต่อพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์นั้นไม่สามารถกระทำได้ และการกระทำของพรรคก้าวไกลที่สอดคล้องกับกลุ่มการเมืองต่างๆ ที่มีการเรียกร้องให้แก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 นั้นถือเป็นการลดทอนคุณค่า การคุ้มครอง และสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ ทำให้อาจนำไปสู่การล้มล้างการปกครองได้ นำไปสู่การยุบพรรคก้าวไกลเมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2567 ที่ผ่านมา

กลุ่มคดีประเภทสุดท้าย คือ คดีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ กลุ่มคดีประเภทนี้เป็นกลุ่มคดีที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่หลังจากการขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่านับแต่การเถลิงราชย์ของพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ ก็มีการวิพากษ์วิจารณ์ถึงบทบาทหน้าที่และพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์และระบบการเมืองไทยมากยิ่งขึ้นกว่ารัชกาลก่อน และรัฐบาลก็จะเข้ามาดำเนินการแทรกแซงการวิพากษ์วิจารณ์นั้นในรูปแบบของการบังคับใช้กฎหมายที่มีฐานความผิดและบทระวางโทษที่รุนแรง เช่น

ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112, มาตรา 116 พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2560 หรือการคุกคามด้วยวิธีการอื่นๆ อันถือเป็นการละเมิด เพื่อให้เกิดความหวาดกลัวแก่ประชาชนอยู่เสมอ

ในกรณีของศาลรัฐธรรมนูญ จากคำวินิจฉัยที่ 3/2562 คำวินิจฉัยที่ 19/2564 และคำวินิจฉัยที่ 3/2567 ซึ่งล้วนแต่เป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์นั้น จะถูกวินิจฉัยให้เป็นการล้มล้างการปกครองอยู่เสมอ ด้วยเหตุว่าเป็นการกระทำที่ทำให้กระทบกระเทือนอย่างใดอย่างหนึ่งต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งคำวินิจฉัยของทั้ง 3 คดีมีปัญหาที่ควรพิจารณา คือ ศาลรัฐธรรมนูญมีการตีความกฎหมายโดยการคำนึงถึงพระราชสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์มากกว่าเจตนาในการกระทำความผิดทำให้เกิดบรรยากาศแห่งความหวาดกลัวขึ้นในสังคมไทยว่า หากผู้ใดจะต้องหรือกล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตริย์จนกระทบต่อบาทบาททางจารีตประเพณีในความเป็นสิ่งอันควรเคารพสักการะหรือในทางอื่นๆ ผู้นั้นก็必将มีความผิดในข้อหาล้มล้างการปกครองโดยทันที ซึ่งบรรยากาศเช่นว่านี้ก็จะยิ่งส่งผลให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีภาพลักษณ์ที่เป็นองค์กรที่ไม่สามารถถูกตรวจสอบและไม่สามารถปรับตัวเข้ากับโลกสมัยใหม่ได้ ทำให้เกิดความรู้สึกในแง่ลบต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เข้าไปอีก และในทางกฎหมาย กลุ่มคดีประเภทนี้ได้ทำลายซึ่งหลักนิติธรรม เพราะเป็นการใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรมเพื่อกำจัดบุคคล หรือกลุ่มที่เป็นปฏิปักษ์ทางการเมืองกับกลุ่มอนุรักษนิยมหรือกลุ่มนิยมกษัตริย์ อีกทั้งความหนักเบาในการลงโทษจะขึ้นอยู่กับบริบททางการเมือง ณ ขณะนั้น ไม่ได้พิจารณาจากเจตนาในการกระทำหรือแต่อย่างใด

ส่วนถัดไปเป็นการแสดงผลการวิจัยในรูปแบบตารางเปรียบเทียบคำวินิจฉัยในคดีล้มล้างการปกครอง และเพื่อให้การวิเคราะห์มีความชัดเจนและเป็นระบบ จึงได้จำแนกประเภทของการกระทำความผิดออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ความผิดอันเกิดจากการกระทำ (Action) และความผิดอันเกิดจากการแสดงออก (Expression) โดยการจำแนกดังนี้จะทำให้เห็นได้ว่า ในบางกรณีที่เป็นกรณีที่บุคคลใช้สิทธิเสรีภาพเพื่อแสดงออกทางการเมืองโดยชอบ ศาลรัฐธรรมนูญก็สามารถวินิจฉัยให้เป็นภัยต่อระบอบการปกครอง และเป็นความผิดฐานล้มล้างการปกครองได้ ซึ่งขัดกับแนวคิดของ Issacharoff ที่อธิบายว่าการล้มล้างการปกครองนั้นจะต้องเป็นการกระทำ (Action) ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย (Unlawful) และ/หรือมีการใช้ความรุนแรง (Violence) เพื่อให้เกิดผลกระทบต่อเอกราชและอธิปไตยของรัฐ หรือเสถียรภาพในการบริหารราชการแผ่นดินเท่านั้น

ตารางเปรียบเทียบกรณีศึกษาคำวินิจฉัย/คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญ ในคดีล้มล้างการปกครอง

v

คำวินิจฉัย/ คำสั่งที่	ประเภท ของคดี	ประเภทของ การกระทำความผิด		มูลเหตุแห่งคดี	
		เกิดจาก การกระทำ (Action)	เกิดจาก การแสดงออก (Expression)		
3-5/2550	คดีเกี่ยวกับ พรรคการเมือง และการเลือกตั้ง	✓		พรรคไทยรักไทยดำเนินการว่าจ้างพรรคเล็ก 2 พรรค คือ พรรคพัฒนาชาติไทย และพรรคแผ่นดินไทยส่ง ผู้สมัครรับเลือกตั้งเพื่อหลีกเลี่ยงกรณีผู้สมัครเพียงคนเดียว และได้คะแนนน้อยกว่าร้อยละ 20 ของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งนั้นๆ พรรคไทยรักไทยและพรรคพัฒนาชาติไทย ได้ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งปลอมแปลงข้อมูลในเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้สมัครเพื่อให้ผู้สมัครที่ขาดคุณสมบัติสามารถนำไปยื่นสมัครรับเลือกตั้งได้ หัวหน้าพรรคแผ่นดินไทยทำรายงานการประชุมและออกหนังสือรับรองการเป็นสมาชิกพรรคอันเป็นเท็จเพื่อให้ผู้สมัครนำไปเป็นหลักฐานในการสมัครรับเลือกตั้ง	
20/2551	คดีเกี่ยวกับ พรรคการเมือง และการเลือกตั้ง	✓		นายยงยุทธ ดิยะไพรัช รองหัวหน้าพรรคพลังประชาชน กระทำการทุจริต ทำให้การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงราย มิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม โดยมีผู้พบเห็นกลุ่มกำนันในอำเภอแม่จันเดินทางมาพบนายยงยุทธ และนำเชื่อว่าจะต้องมีการสัญญาว่าจะให้ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดแก่กลุ่มกำนันดังกล่าว เพื่อดึงใจให้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้แก่ผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรค และต่อมาผลการเลือกตั้งปรากฏว่า พรรคพวกของนายยงยุทธได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของจังหวัดเชียงรายจริง	

	ผิดกฎหมาย/ มีกฎหมายห้าม การกระทำไว้โดย ชัดแจ้งหรือไม่	ผู้กระทำ	ผลการพิจารณาวินิจฉัย
	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 66 (1), (2), และ (3)	พรรคไทยรักไทย พรรคพัฒนาชาติไทย และพรรคแผ่นดินไทย	คณะตุลาการรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรค ไทยรักไทย พรรคพัฒนาชาติไทย และพรรคแผ่นดิน ไทย กับให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของกรรมการ บริหารพรรคไทยรักไทย 111 คน พรรคพัฒนาชาติ ไทย 19 คน และพรรคแผ่นดินไทย 3 คน มีกำหนด 5 ปี นับแต่วันที่มิคำสั่งให้ยุบพรรค
	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 68 และมาตรา 237 วรรคสอง พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ.2550 มาตรา 53	พรรคพลังประชาชน โดยนายยงยุทธ ดิยะ ไพรัช	เป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครอง ประเทศ โดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่ บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ จึงสั่งยุบพรรค และเพิกถอน สิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคและกรรมการบริหาร พรรคเป็นเวลา 5 ปี

สถาบันพระปกเกล้า

15/2553	คดีเกี่ยวกับ พรรคการเมือง และการเลือกตั้ง	✓		พรรคประชาธิปัตย์ถูกกล่าวหาว่ามีส่วนเกี่ยวข้องใน การรับผลประโยชน์อื่นใดที่อาจคำนวณเป็นเงินได้ผ่าน การทำนิติกรรมอำพราง และพรรคถูกกล่าวหาอีกข้อหา หนึ่งว่าใช้จ่ายเงินสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการ การเลือกตั้ง และทำรายงานการใช้จ่ายเงินต่อคณะ กรรมการการเลือกตั้งไปโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย	
18-22/2555	คดีเกี่ยวกับ กระบวนการ นิติบัญญัติ	✓		สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยื่นญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ตาม มาตรา 291 ต่อรัฐสภา แต่ผู้ร้องเห็นว่าการเสนอญัตติ ขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญเพื่อจัดทำร่างรัฐธรรมนูญใหม่ ทั้งฉบับ มีผลให้เป็นการยกเลิกรัฐธรรมนูญ ถือเป็น การล้มล้างการปกครอง หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ ในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทาง ที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้	
15-18/2556	คดีเกี่ยวกับ กระบวนการ นิติบัญญัติ	✓		สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยื่นญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มีผลให้ สมาชิกวุฒิสภาต้องมาจากการเลือกตั้งเช่นเดียวกับ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร บุคคลที่เป็นบุพการี คู่สมรส หรือบุตรของผู้ดำรง ตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือผู้ดำรงตำแหน่ง ทางการเมืองอื่น ๆ สามารถสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิก วุฒิสภา สมาชิกวุฒิสภาสามารถดำรงตำแหน่งติดต่อกัน เกินหนึ่งวาระ ประกอบกับการพบความไม่โปร่งใสระหว่าง กระบวนการระหว่างกรรณียุติ	
20/2557	คดีเกี่ยวกับ การชุมนุม	✓		การเรียกร้องให้รัฐบาลถอนร่างพระราชบัญญัติ นิรโทษกรรมออกไปจากรัฐสภา มิฉะนั้นจะจัดตั้งศาล ประชาชนเพื่อพิจารณาคดีกับนายกรัฐมนตรี การให้บริษัทเอกชน หน่วยงานราชการ และสถาบัน การศึกษาหยุดการดำเนินการ และให้พ่อค้าและนักธุรกิจ หยุดจ่ายภาษี การเข้ายึดและปิดล้อมสถานที่ราชการ เป็นเหตุให้ ข้าราชการไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ รวมทั้งมีการปะทะ กันโดยการใช้อาวุธสงคราม	

	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 62 และมาตรา 65 หรือพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 มาตรา 82 และมาตรา 93	พรรคประชาธิปัตย์	ให้ยกคำร้อง เนื่องจากกระบวนการยื่นคำร้องขอให้ยุบพรรคไม่ชอบด้วยกฎหมาย
	ไม่มี	ประธานรัฐสภา, คณะรัฐมนตรี, พรรคเพื่อไทย, พรรคชาติไทยพัฒนา, นายสุนัย จุลพงศธร กับคณะ และนายภราดร ปริศนานันทกุล กับคณะ	ให้ยกคำร้อง เนื่องจากกระบวนการยังไม่มีข้อเท็จจริงเพียงพอที่จะรับฟังได้ว่าเป็นการล้มล้างการปกครอง และขั้นตอนการจัดตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญยังมีได้เป็นรูปธรรม
	ไม่มี	ประธานรัฐสภา รองประธานรัฐสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภา	ด้านกระบวนการแก้ไขเพิ่มเติม ศาลวินิจฉัยให้ถือเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญแต่ยังไม่รุนแรงถึงขนาดที่จะเป็นการล้มล้างการปกครองได้ ในส่วนที่ร้องขอให้ยุบพรรคจึงยกคำร้อง
	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 68, ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 113, มาตรา 116 และมาตรา 117	คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.)	ไม่รับคำร้องไว้พิจารณาวินิจฉัย เนื่องจากเป็นการใช้สิทธิและเสรีภาพในการชุมนุม เพื่อแสดงออกซึ่งความคิดเห็นทางการเมือง และแสดงความไม่ไว้วางใจรัฐบาลในการบริหารราชการแผ่นดิน

สถาบันพระปกเกล้า

3/2562	คดีเกี่ยวกับ สถาบัน พระมหากษัตริย์	✓		พรรคไทยรักษาชาติ ยื่นหนังสือต่อคณะกรรมการการเลือกตั้ง เสนอพระนามของทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี เป็นบุคคลที่พรรคมีมติจะเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี	
1/2563	คดีเกี่ยวกับ พรรคการเมือง และการเลือกตั้ง		✓	ข้อบังคับพรรคอนาคตใหม่ปรากฏถ้อยคำว่า “หลักประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ” แต่ไม่มีถ้อยคำว่า “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” และสัญลักษณ์พรรคมีความเหมือนกับสมาคมอิสรุนาติ โดยเชื่อกันว่าอยู่เบื้องหลังการล้มล้างการปกครองระบอบกษัตริย์ของหลายประเทศในทวีปยุโรป	
19/2564	คดีเกี่ยวกับ การชุมนุม และ คดีเกี่ยวกับ สถาบัน พระมหากษัตริย์		✓	การชุมนุมปราศรัยเพื่อเสนอข้อเรียกร้องทางการเมือง 3 ประการ และข้อเสนองการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ 10 ข้อ	
3/2567	คดีเกี่ยวกับ กระบวนการ นิติบัญญัติ	✓		การเสนอร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา เพื่อยกเลิกประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 แก้ไขหมวดความผิด ให้เป็นความผิดต่อสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ และแก้ไขอัตราโทษ กับเสนอให้เป็นความผิดอันยอมความได้ เช่นเดียวกับความผิดฐานหมิ่นประมาทบุคคลทั่วไป โดยให้สำนักพระราชวังเป็นผู้ร้องทุกข์และผู้เสียหาย	

	ไม่มี	พรรคไทยรักษาชาติ	เข้าลักษณะการกระทำที่อาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครอง จึงสั่งให้ยุบพรรคและเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของคณะกรรมการบริหารพรรคเป็นเวลา 10 ปี
	ไม่มี	พรรคอนาคตใหม่, นายธนธร จีรังเรืองกิจ, นายปิยบุตร แสงกนกกุล และคณะกรรมการบริหารพรรคอนาคตใหม่	ไม่เป็นการล้มล้างการปกครอง เนื่องจากนายทะเบียนพรรคการเมืองได้ตรวจสอบข้อมูลของพรรคก่อนรับจดทะเบียน และประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว จึงเห็นได้ว่าไม่มีนโยบายหรือข้อบังคับใดมีผลให้เป็นการล้มล้างการปกครอง
	ไม่มี	นายอานนท์ นำภา, นายภาณุพงศ์ จาดนอก, และนางสาวปณัสยา สิทธิจิรวัฒนกุล	เป็นการใช้สิทธิหรือเสรีภาพที่มีเจตนาชวนเร้าจนอาจนำไปสู่การล้มล้างการปกครอง จึงสั่งให้เลิกการกระทำดังกล่าว
	ไม่มี	นายพิธา ลิ้มเจริญรัตน์ และพรรคก้าวไกล	เป็นการล้มล้างการปกครอง และสั่งให้เลิกการกระทำใด ๆ ที่ส่งผลให้เป็นการยกเลิกประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 กับไม่ให้แก้ไขบทบัญญัติมาตราดังกล่าวด้วยวิธีการที่ไม่ใช่กระบวนการนิติบัญญัติโดยชอบ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษา พบถึงการขัดกันระหว่างการให้เหตุผลในคำวินิจฉัยกับหลักการสากลที่เกี่ยวกับภัยคุกคามต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย และการตีความกฎหมายอย่างผิดพลาดผิดตัวของศาลรัฐธรรมนูญเพื่อให้เข้ากับระบอบประชาธิปไตย “แบบไทย” จึงไม่น่าแปลกใจว่าภายหลังการวินิจฉัยคดีของศาลรัฐธรรมนูญสิ้นสุดลง ผลแห่งคำวินิจฉัยนั้นจะนำไปสู่การตั้งคำถามต่อกระบวนการพิจารณาวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญอยู่เสมอว่า ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญใช้บรรทัดฐานใด หรือใช้หลักการใด ในทางนิติศาสตร์หรือรัฐศาสตร์ในการพิจารณาวินิจฉัยว่าการกระทำหนึ่งๆ นั้นเป็นการกระทำที่เป็นไปเพื่อการล้มล้างการปกครอง หรือตุลาการศาลรัฐธรรมนูญใช้แต่เพียงดุลพินิจส่วนตัวขององค์ในการวางหลักในคำวินิจฉัย เพื่อให้คำวินิจฉัยนั้นมีผลทางการเมืองตามอย่างที่ต้องการ ไม่ได้เป็นการพิจารณาวินิจฉัยโดยคำนึงถึงหลักการสากล

อีกประการหนึ่ง เมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติให้ “การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” เป็นคุณค่าสูงสุดและเป็นหลักการพื้นฐานทางรัฐธรรมนูญ เมื่อเกิดการวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับการล้มล้างการปกครอง โดยเฉพาะคดีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ตั้งแต่ พ.ศ.2563 เป็นต้นมา ก็จะพบว่า แนวโน้มของคดีล้มล้างการปกครองที่หากมีการกระทำใดๆ ที่กระทบกระเทือนต่อสถาบันพระมหากษัตริย์แม้แต่น้อยนิด เช่น การกล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ในรูปแบบขององค์กระตามสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งยังไม่มีมีการกระทำปรากฏให้เห็น หรือการพยายามแก้ไขบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญก็จะวินิจฉัยให้การกระทำนั้นเป็นการล้มล้างการปกครองเสมอไป

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งในการพิจารณาวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ของศาลรัฐธรรมนูญ คือการพยายามสร้างภาพลักษณ์หรืออธิบายความสัมพันธ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์กับสังคมไทยด้วยบริบททางประวัติศาสตร์แบบราชาชาตินิยมที่ทำลายเจตนาที่ต้องการจะ “ปฏิรูป” ที่ในความหมายทั่วไป หมายถึงการปรับปรุงให้ดีขึ้น กลายเป็นว่าเจตนาที่กลับเป็นการมุ่งหมายที่จะ “ล้มล้าง” หรือทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์ให้สูญสลายไปจากสังคมไทย ตัวอย่างเช่นในคำวินิจฉัยที่ 19/2564 ที่ศาลอธิบายว่า “เห็นได้ว่าประวัติศาสตร์การปกครองของไทยอำนาจการปกครองเป็นของพระมหากษัตริย์มาโดยตลอด นับแต่กรุงสุโขทัย อยุธยา ตลอดจนกรุงรัตนโกสินทร์” นั้น ภาสกร ญีนาง (2564) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า เมื่อศาลได้อ้างถึงประวัติศาสตร์ในตำราเรียนที่ออกแบบกันเองในกลุ่มชนชั้นปกครอง

และสะท้อนถึงอุดมการณ์ราชาชาตินิยมแบบสุดโต่งมาประกอบกับการให้เหตุผลในคำวินิจฉัยเช่นนี้ ฉะนั้นแล้ว การกระทำใดๆ ของปัจเจกบุคคลที่กลุ่มชนชั้นนำเห็นว่าเป็นการบั่นทอนสถานะอันศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์ และขัดแย้งต่อเรื่องเล่าดังกล่าว ก็จะถูกถือให้เป็น “อาชญากรรมทางความคิด” รูปแบบหนึ่ง

จากปัญหาดังกล่าว จึงนำไปสู่การตั้งคำถามอีกคำถามหนึ่งว่า “การล้มล้างการปกครองระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในทัศนะของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญนั้น ตุลาการได้วางหลักให้คุณค่าของ “ระบอบประชาธิปไตย” และคุณค่าของ “การมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข” อยู่ในระดับทัดเทียมกันหรือไม่ หรือในความเป็นจริงแล้วตุลาการศาลรัฐธรรมนูญยังไม่มี ความชัดเจนแน่นอนในการวางหลักการประกอบกรให้เหตุผลในคำวินิจฉัย โดยเฉพาะเมื่อต้องพิจารณา วินิจฉัยคดีที่มีการปะทะกันของหลักการพื้นฐานการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และหลักการ คุ่มครองสถานะของพระมหากษัตริย์ในฐานะคุณค่าสูงสุดทางรัฐธรรมนูญ ด้วยเหตุที่ว่า เมื่อเกิดกรณีเช่นนี้ ในทางนิตินัย การปะทะกันซึ่งสองหลักการย่อมส่งผลต่อการบังคับใช้ การตีความกฎหมายของศาล อีกทั้ง ในทางกระบวนการพิจารณา การวินิจฉัยคดีของศาลก็ย่อมส่งผลต่อขอบเขตของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ในการที่จะใช้อำนาจเพื่อวินิจฉัยชี้ขาดว่า การกระทำของบุคคลหรือพรรคการเมืองใดเป็นการกระทำที่ถือเป็น การล้มล้างการปกครอง หรือเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญด้วย

อนึ่ง จากการศึกษาโดยพิจารณากลุ่มคดีทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่ากลุ่มคดีที่ศาลตีความว่าเป็นการล้มล้าง การปกครองอย่างชัดเจน คือ การกระทำที่ฝ่าฝืนหรือผิดกฎหมายเลือกตั้ง แต่การตีความในกลุ่มคดีนี้ก็ไม่ สอดคล้องกับหลักการสากลแต่อย่างใด ด้วยเหตุว่าการกระทำผิดกฎหมายเลือกตั้งในทางสากลยังไม่ถือว่าเป็น การล้มล้างการปกครอง ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่าภายหลัง พ.ศ.2551 คำร้องในคดีล้มล้างการปกครอง อันเนื่องมาจากการกระทำทุจริตการเลือกตั้งของพรรคการเมืองนั้นเริ่มน้อยลงจนแทบจะไม่ปรากฏอีกเลย อาจกล่าวได้ว่า พรรคการเมืองอื่นๆ เริ่มมีการปรับตัวเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการถูกฟ้องร้องจนนำไปสู่ การยุบพรรคและตัดสิทธิทางการเมืองของคณะกรรมการบริหารพรรคได้อีก

ส่วนกลุ่มที่ศาลตีความถ้อยคำอย่างจำกัด คือ การกระทำทางนิติบัญญัติเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ซึ่ง ศาลตีความพิทักษ์รัฐธรรมนูญไว้จำกัดมาก กลุ่มคดีที่ศาลตีความถ้อยคำแบบไม่อยู่กับร่องรอย คือ คดีเกี่ยวกับ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม และกลุ่มคดีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ศาลรัฐธรรมนูญกลับตี ความถ้อยคำออกไปอย่างกว้างขวางเกินกว่าหลักการในทางสากล

จากความแตกต่างกันของการพิจารณาวินิจฉัยคดีภายใต้ความผิด “การล้มล้างการปกครอง” นั้น อาจทำให้สรุปได้ว่า การตีความเรื่องการล้มล้างการปกครองของศาลรัฐธรรมนูญตกอยู่ภายใต้กระแสของ

ตุลาการภิวัตน์ (Judicial Activism) คือ การที่ศาลรัฐธรรมนูญมีบทบาทในการพิจารณาวินิจฉัยคดีที่มีผลต่อตุลาอำนาจทางการเมือง ผ่านการตีความถ้อยคำทางกฎหมายโดยใช้ดุลพินิจร่วมกับบริบททางการเมือง ขณะนั้น หากใช้การตีความถ้อยคำโดยยึดหลักการทางสากลไม่ เพื่อให้ผลของการตีความเป็นการจำกัดกลุ่มการเมืองที่มีแนวคิดเป็นปฏิปักษ์ต่อกลุ่มอำนาจเดิมเป็นสำคัญ สิ่งเหล่านี้เองที่เป็นตัวแสดงให้เห็นถึงความไม่สม่ำเสมอทางตรรกะของศาลรัฐธรรมนูญ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

หากนำแนวคิดด้วยภัยคุกคาม ของ Samuel Issacharoff มาเป็นตัวชี้วัด จะเห็นว่าในทางสากล “การล้มล้างการปกครอง” มักให้ความหมายว่า เป็น “การกระทำ” (Act) โดย “ไม่ชอบด้วยกฎหมาย” (Unlawful) และ/หรือมีการ “ใช้ความรุนแรง” (Violence) หากศาลรัฐธรรมนูญจะพิจารณาวินิจฉัยว่าเป็นการล้มล้างการปกครองหรือไม่ ก็ย่อมต้องพิจารณาจากการกระทำของบุคคล และผลกระทบที่เกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นหลัก หากใช้การพิจารณาจากแนวคิด หรือการมองไปถึงผลลัพธ์สุดท้ายของการกระทำไม่ ตัวอย่างเช่นกรณีของพรรคก้าวไกล ที่ศาลให้เหตุผลว่า “พฤติการณ์ในการเสนอร่างกฎหมายแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112....เป็นการมุ่งหมายให้สถาบันพระมหากษัตริย์อยู่ในฐานะคู่ขัดแย้งกับประชาชน ผู้ถูกร้องมีเจตนาจะกระทำความผิดทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์หรือทำให้อ่อนแอลง อันนำไปสู่การล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขในที่สุด” ซึ่งในความเป็นจริงหากแก้ไขกฎหมายได้สำเร็จ ผลลัพธ์หรือเหตุการณ์ที่ศาลรัฐธรรมนูญได้พิจารณาไว้นั้น อาจจะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ได้

อีกทั้งมีข้อสังเกตว่า กระบวนการพิจารณาและการใช้บทลงโทษอันเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพทางประชาธิปไตยย่อมควรจะเป็นมาตรฐานเดียวกันกับกระบวนการทางอาญา ซึ่งเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคล กล่าวคือ ผู้ที่มีหน้าที่ใช้และตีความกฎหมาย ต้องตีความด้วยบทกฎหมายตามตัวอักษรอย่างแคบและเคร่งครัด กระบวนการพิจารณาก็ต้องมีการพิสูจน์จนสิ้นข้อสงสัย (proven beyond reasonable doubt) จึงจะสามารถลงโทษกับผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดได้ ไม่ใช่การพิจารณาเพียงแค่การ “สามารถเชื่อได้ว่า” หรือ “อาจนำไปสู่การล้มล้างการปกครอง” มิฉะนั้นแล้ว บทบัญญัติด้วยสิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญนี้ ก็จะกลายเป็นบทบัญญัติที่ทำลายรัฐธรรมนูญ รวมถึงระบอบประชาธิปไตยไปเสียเอง

บทสรุป

การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าการพิจารณาวินิจฉัยคดีเกี่ยวกับ “การล้มล้างการปกครอง” ของศาลรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนั้นผูกโยงอยู่กับปรากฏการณ์ตุลาการวิวัตน์ (Judicial Activism) สังเกตได้จากการตีความถ้อยคำของศาลยังขาดบรรทัดฐานที่มีความชัดเจนแน่นอน และศาลยังมีแนวโน้มที่จะขยายขอบเขตการตีความกฎหมายออกไปอย่างกว้างขวาง มากกว่าการพิจารณาหรือตีความตามตัวอักษรอย่างเคร่งครัด รวมถึงมีแนวโน้มที่จะพิจารณาคดีโดยให้ความสำคัญกับการพิทักษ์พระราชอำนาจและสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์มากกว่าการรักษาสมดุลของประชาธิปไตย ซึ่งการกระทำดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและหลักนิติรัฐได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการพิทักษ์เสรีภาพในการแสดงออกของประชาชนอันเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่พึงมีในประเทศที่ได้ชื่อว่าปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย

อีกประการหนึ่ง จากการศึกษาคำวินิจฉัยทั้ง 10 ฉบับนั้น อาจกล่าวได้ว่า ในอนาคตข้างหน้า แนวโน้มของการยุบพรรคการเมือง ศาลรัฐธรรมนูญจะไม่อ้างอิงเหตุผลเรื่องการซื้อสิทธิขายเสียง ซึ่งเป็นการกระทำอันเป็นรื้อปรธรรม ด้วยเหตุที่ว่าในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันไม่ได้มีการบัญญัติถึงองค์ประกอบความผิดในส่วนของ “การได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองโดยวิธีการที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ” ดังเช่นสองฉบับก่อนหน้านี้ ฉะนั้น การดำเนินการทางการเมืองในลักษณะของการทุจริต การเลือกตั้งหรือการซื้อสิทธิขายเสียง ก็ไม่ได้นับเป็นองค์ประกอบหลักที่ศาลรัฐธรรมนูญจะวินิจฉัยให้ยุบพรรคการเมืองได้อีกแล้ว หากแต่ทิศทางการวินิจฉัยในอนาคตจะเน้นไปที่การพิจารณาถึงแนวคิดหรืออุดมการณ์ของพรรคการเมือง เพื่อการคุ้มครองบทบาทและพระราชสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์แทน ซึ่งอาจส่งผลให้พรรคการเมืองที่มีจุดยืนในการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์เผชิญกับความเสี่ยงมากขึ้นต่อการถูกยุบพรรค ด้วยเหตุว่าในระยะหลัง ศาลรัฐธรรมนูญได้ผ่นคุณค่าของคำว่า “ระบอบประชาธิปไตย” กับ “อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” เข้าไว้ด้วยกัน ดังนั้นการกระทำใดที่กระทบต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ แน่นนอนว่าย่อมต้องถูกวินิจฉัยให้เป็นการกระทำที่ขัดต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยไปโดยปริยาย

ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการพิจารณาวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีความชอบธรรมและเป็นไปตามมาตรฐานสากล ควรมีการกำหนดเกณฑ์การพิจารณาวินิจฉัยคดีที่ชัดเจน เช่น จำกัดนิยามของ “การล้มล้างการปกครอง” ไว้เฉพาะกรณีของการกระทำ (Action) ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย (Unlawful) และ/หรือ

เป็นการใช้ความรุนแรง (Violence) เพื่อล้มเลิกระบอบการปกครอง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการทางสากล และเพื่อไม่ให้การใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นถูกตีความว่าเป็นการล้มล้างการปกครองได้อีก

ในแง่ของกระบวนการพิจารณา ศาลรัฐธรรมนูญควรใช้มาตรฐานการพิสูจน์ที่สูงเทียบเท่าคดีอาญา คือ ต้องเป็นการพิสูจน์ความผิดจนสิ้นข้อสงสัย (Proven Beyond a reasonable doubt) และให้สิทธิผู้ถูกร้องในการสู้คดีอย่างเต็มที่ เนื่องจากเป็นคดีที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของบุคคล หรือพรรคการเมืองซึ่งเป็นผู้ถูกร้องอย่างรุนแรง อีกประการหนึ่ง การพิจารณาวินิจฉัยของศาลนั้นควรยึดถือตามตัวบทรัฐธรรมนูญและความเป็นกลางทางกฎหมาย มากกว่าการใช้เจตนารมณ์ทางประวัติศาสตร์ หรือการใช้คุณธรรมทางการเมืองที่เป็นนามธรรมมาเป็นมาตรฐานในการวินิจฉัยคดี

ทั้งนี้ แม้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญจะมีความเด็ดขาดและมีผลผูกพันกับทุกองค์กร แต่ก็ควรมีกลไกให้รัฐสภาหรือศาลชุดอื่น สามารถแสดงความเห็นหรือมีกระบวนการตรวจสอบคำวินิจฉัยที่เห็นว่าอาจมีการบิดเบือนหลักการทางกฎหมายได้ เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญในอนาคตเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นกลางทางการเมืองมากยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้เป็นการดำรงไว้ซึ่งหลักการพื้นฐานของ “การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ได้อย่างเสถียรสถาพร

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กองบรรณาธิการไทยรัฐ. (2566, 13 มกราคม). 9 ปี Shutdown กรุงเทพฯ ปิดแยก ปิดเมือง เปิดทางรัฐประหาร. ไทยรัฐพลัส. <https://plus.thairath.co.th/topic/politics&society/102661>
- กองผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา. (2551). คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2551/5019. ระบบสืบค้นคำพิพากษาคำสั่งคำร้องและคำวินิจฉัยศาลฎีกา. <https://deka.supremecourt.or.th/search/index/32>
- เข้มทอง ต้นสกุลรุ่งเรือง. (2565). ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2560: ศึกษากรณีการยุบพรรคการเมืองอันเนื่องมาจากการกระทำความผิด. สถาบันพระปกเกล้า.
- คำวินิจฉัยคณะตุลาการรัฐธรรมนูญที่ 3-5/2550. (2550, 13 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 124 ตอนที่ 33 ก. หน้า 1-120.
- คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 1/2557. (2557, 17 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 131 ตอนที่ 41 ก. หน้า 1-26.
- คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 15-18/2556. (2557, 8 มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 131 ตอนที่ 5 ก. หน้า 1-31.
- คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 18-22/2555. (2555, 13 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 129 ตอนที่ 118 ก. หน้า 1-26.
- คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 19/2564. (2564, 29 พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 138 ตอนที่ 80 ก. หน้า 22-49.
- ณรงค์เดช สรุโฆษิต. (2554). แนวทางปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการยุบพรรคการเมือง. สถาบันพระปกเกล้า.
- ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ 27. (2549, 3 ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 123 ตอนที่ 105 ก. หน้า 11.
- ภาสกร ฐีนาง. (2564, 3 ธันวาคม). คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ “การปฏิรูปฯ เท่ากับ การล้มล้างฯ”: เมื่อประชาชนต้องกลายเป็นผู้ก่ออาชญากรรมทางความคิด. ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. <https://tlhr2014.com/archives/38554>
- มติชน. (2566, 6 สิงหาคม). ทางวิบากของนายกฯ ทักษิณ ในวงจรรูปาทวี กลับมาปรองดอง ปิดเกม หรือ เลี่ยงหลาน?. มติชนสุดสัปดาห์. https://www.matichon.co.th/weekly/featured/article_701550

ภาษาอังกฤษ

Barroso, Luis Roberto. (2019). Countermajoritarian, Representative, and Enlightened: The Roles of Constitutional Courts in Democracies. *The American Journal of Comparative Law*, 67(1), 109-143.

Issacharoff, S. (2015). *Fragile Democracies: Contested Power in the Era of Constitutional Courts*. Cambridge University Press.

Kongkirati, Prajak. (2016). Thailand's Failed 2014 Election: The Anti-Election Movement, Violence and Democratic Breakdown. *Journal of Contemporary Asia*, 46(3), 467-485.